

Тема Адміністративна та кримінальна відповідальність

1. Загальний порядок притягнення до відповідальності

- Пригадайте, які ознаки правопорушення ви знаєте.

Однією з ознак правопорушення є юридична відповідальність, до якої притягають правопорушника. Процес притягнення до відповідальності відбувається за правилами, визначеними відповідними кодексами — адміністративних правопорушень, кримінальним, кримінальним процесуальним.

Закон визначає вік, з якого можливе притягнення до різних видів відповідальності. До **адміністративної відповідальності** притягають осіб, які досягнули **16 років**. Злочини — більш небезпечні, тому Кримінальний кодекс України передбачив, що за окремі тяжкі злочини вік притягнення до відповідальності зменшений.

Крім того, особа, яка притягується до кримінальної відповідальності, має бути осудною — розуміти значення своїх дій і мати змогу керувати ними.

При визначенні міри покарання або стягнення, яке накладається на правопорушника, мають ураховуватися обставини, які стосуються як особи самого порушника, так і обставини, за яких скоєно правопорушення.

З Кримінального кодексу України

Стаття 19. Осудність

1) Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

2) Не підлягає кримінальній відповідальності особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого цим Кодексом, перебувала в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства або іншого хворобливого стану психіки. До такої особи за рішенням суду можуть бути застосовані примусові заходи медичного характеру.

3) Не підлягає покаранню особа, яка вчинила злочин у стані осудності, але до постановлення вироку захворіла на психічну хворобу, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними. До такої особи за рішенням суду можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру, а після одужання така особа може підлягати покаранню. (...)

Стаття 22. Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність

1. Кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

Особи, що вчинили злочини у віці від чотирнадцяти до шістнадцяти років, підлягають кримінальній відповідальності лише за умисне вбивство, посягання на життя державного чи громадського діяча, працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку й державного кордону або військовослужбовця, судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя, захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, представника іноземної держави, умисне тяжке тілесне ушкодження, умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, диверсію, бандитизм, терористичний акт, захоплення заручників, зґвалтування, насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, крадіжку, грабіж, розбій, вимагання, умисне знищення або пошкодження майна, пошкодження шляхів сполучення й транспортних засобів, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, незаконне заволодіння транспортним засобом, хуліганство. (...)

Найдавнішим покаранням була кровна помста. Вона не знала обмежень, не завжди була чітко визначена. В історії відомі випадки кровної помсти племені гіляків ведмедю, який убив людину. Кровна помста й нині іноді трапляється в окремих державах Азії, Африки (хоча це й суперечить офіційним законам, що діють у більшості держав).

На зміну кровній помсті прийшов принцип рівної помсти, або таліону, — «око за око, зуб за зуб». На відміну від кровної помсти, таліон передбачає максимально можливу еквівалентність шкоди. Так, традиція одного з африканських племен вимагає, щоб помста здійснювалася лише тоді, коли винуватець досягне віку того, кого він образив, кому завдав шкоди.

У V ст. в Ірландії з'являється збірка правових норм, яка передбачає грошові виплати за скоєні злочини. При цьому мірою цінності спочатку була рабиня, а потім — три кози. Цікаво, що ця збірка без значних змін діяла до XVII ст.

Найдавніша збірка законів Київської держави — «Руська правда» — за скоєні злочини передбачала здебільшого грошові покарання. При цьому розмір відшкодування суттєво залежав від соціаль-

ного статусу особи, яка стала жертвою злочину. Так, за вбивство селянина потрібно було заплатити 5 гривень, за вбивство ремісника — 12 гривень, а за вбивство княжого отрока, конюха чи повара — 40 гривень.

- *Які обставини, на вашу думку, потрібно враховувати при визначенні того, яке стягнення необхідно застосувати до правопорушника? Порівняйте свої припущення зі схемою 38.*

Схема 38

Різного покарання заслуговують ті, хто вперше порушив закон, і злочинець, який має не одну судимість. Різними мають бути стягнення для водія, який грубо знехтував Правила дорожнього руху й збив кількох людей на пішохідному переході, котрі внаслідок цього загинули, і для водія, який несуттєво перевищив швидкість і не встиг зупинитися, коли пішохід вибіг на дорогу в невстановленому місці, отримавши тілесні ушкодження.

Закон також визначає перелік обставин, які вважаються пом'якшуючими й обтяжуючими.

2. Порядок притягнення до адміністративної відповідальності

- *Пригадайте, які правопорушення належать до адміністративних. Наведіть приклади таких правопорушень.*

Зважаючи на велику кількість і різноманіття адміністративних правопорушень, українське законодавство надає право розглядати справи щодо них великому колу посадових осіб та органів.

- *Ознайомтеся з витягом із Кодексу України про адміністративні правопорушення та визначте, які органи й посадові особи уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення. Чи доводилося вам мати справу з тим, що рішення щодо відповідальності за адміністративні правопорушення приймають інші органи?*

З Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 213. Органи (посадові особи), уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення

Справи про адміністративні правопорушення розглядаються:

- 1) адміністративними комісіями при виконавчих комітетах сільських, селищних, міських рад;
- 2) виконавчими комітетами сільських, селищних, міських рад та їх посадовими особами, уповноваженими на те цим Кодексом; (...)
- 4) районними, районними в місті, міськими чи міськрайонними судами (судьями), а у випадках, передбачених цим Кодексом, місцевими адміністративними та господарськими судами, апеляційними судами, вищими спеціалізованими судами та Верховним Судом України;
- 5) органами Національної поліції, органами державних інспекцій та іншими органами (посадовими особами), уповноваженими на те цим Кодексом.

Напевно, ви помітили, що в Кодексі зазначено: «інші органи (посадові особи)». Розглядати справи про адміністративні правопорушення мають органи фіскальної служби — податківці, митні органи, органи державного пожежного нагляду, органи рибної та лісової охорони тощо. Кожен із цих органів уповноважений розглядати справи в тій сфері, яку він контролює: контролери — за безкоштовний проїзд, податківці — за порушення податкового законодавства, органи рибної та лісової охорони — справи щодо браконьєрів тощо.

Необхідно знати, що в разі скоєння адміністративного правопорушення складається відповідний протокол. Той, кого звинувачують у скоєнні адміністративного правопорушення, має право ознайомитися з протоколом, внести свої зауваження чи пояснення, а при розгляді справи та винесенні рішення про стягнення має право користуватися послугами адвоката.

3. Адміністративні стягнення

Скоєно адміністративне правопорушення. Уповноважений орган розглянув справу. Час приймати рішення. Якщо особа визнана винною в скоєнні адміністративного правопорушення, до неї застосовують адміністративне стягнення.

- *Запропонуйте, які стягнення, на вашу думку, доцільно застосовувати до осіб, які скоїли адміністративні правопорушення.*
- *Ознайомтеся з витягом із Кодексу України про адміністративні правопорушення та порівняйте перелік, наведений у ньому, з вашими пропозиціями.*

3 Кодексу України про адміністративні правопорушення

Стаття 24. Види адміністративних стягнень

За вчинення адміністративних правопорушень можуть застосовуватися такі адміністративні стягнення:

- 1) попередження;
- 2) штраф; (...)
- 3) оплатне вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення;
- 4) конфіскація: предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення; грошей, отриманих унаслідок вчинення адміністративного правопорушення;
- 5) позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину (права керування транспортними засобами, права полювання); позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;
- 5¹) громадські роботи;
- 6) виправні роботи;
- 7) адміністративний арешт;
- 8) арешт з утриманням на гауптвахті.

Законами України можуть бути встановлені й інші, крім зазначених у цій статті, види адміністративних стягнень.

Законами України може бути передбачено адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства за вчинення адміністративних правопорушень, які грубо порушили правопорядок.

Як ви бачите, закон передбачає досить велику кількість адміністративних стягнень. При цьому закон визначає також розмір цих стягнень. Так, адміністративний арешт може тривати до 15 діб, арешт з утриманням на гауптвахті — до 10 діб, ці стягнення накладаються тільки судом, тривалість виправних робіт, як адміністративного стягнення, не може перевищувати двох місяців. Для кожного правопорушення Кодексом України про адміністративні правопорушення визначено перелік стягнень, які можуть бути застосовані в цьому випадку. Але визначити стягнення, яке потрібно застосувати в конкретному випадку, повинен той орган, який розглядає справу.

Відповідальність за адміністративні правопорушення настає з 16 років, але для притягнення до відповідальності неповнолітніх встановлено особливі правила. Так, щодо неповнолітніх не може в будь-якому випадку застосовуватися адміністративний арешт. Крім того, закон передбачає, що до неповнолітніх можуть застосовуватися

спеціальні заходи впливу, які не є адміністративними стягненнями, але можуть вплинути на неповнолітнього правопорушника.

Дуже часто адміністративне правопорушення стає першим кроком до більш серйозних правопорушень — злочинів. Саме тому жодне адміністративне правопорушення не повинне залишитися непокараним.

До неповнолітніх, які скоїли адміністративні правопорушення, можуть застосовувати спеціальні заходи впливу, передбачені Кодексом про адміністративні правопорушення. Це можуть бути зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення в потерпілого; попередження; догана або сувородогана, а також віддання неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їхньою згодою, а також окремим громадянам на їхнє прохання.

З історії українського права

Тацій Василь Якович (нар. 1940 р.) — український учений-правознавець, ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, президент Академії правових наук України. Вивчав проблеми теорії держави та права, кримінального права. Академік Національної академії наук України. Брав участь у розробленні Конституції України та багатьох законів України. Перший з українських юристів удостоєний звання «Герой України» (19.08.2004) за визначні особисті заслуги перед Українською державою в розвитку юридичної науки, багаторічну плідну наукову, педагогічну й громадську діяльність.

4. Кримінальна відповідальність і кримінальні покарання

У Саудівській Аравії за дрібну крадіжку карають різками, а за неодноразові великі крадіжки відсікають кисть правої руки. За більш серйозні злочини (убивство, поширення наркотиків) винного можуть стратити відтинанням голови.

В Ірані встановлено плату «за пролиту кров» — 20 тис. доларів. За стародавніми традиціями вбивця може уникнути покарання, сплативши так звану «дію» — певну суму родині вбитого. Кримінальний кодекс Ірану так визначає розмір компенсації: «100 верблюдів, 200 корів, 1000 овець, 200 шовкових суконь, 1000 золотих або срібних монет». Для полегшення процедури розрахунку влада й установила грошовий еквівалент.

В історії держави Ізраїль було винесено лише один смертний вирок — військовому злочинцю А. Ейхману, який був визнаний винним у масових убивствах людей під час Другої світової війни. У зв'язку з тим, що законодавство країни не дозволяло виконати вирок на її території, його було страчено на кораблі, що знаходився поза територіальними водами Ізраїлю.

Особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності. При цьому **рішення про винуватість особи та призначення їй кримінального покарання, на відміну від адміністративних стягнень, приймається тільки судом.** Жоден інший державний орган не уповноважений розглядати питання про кримінальну відповідальність!

У разі визнання особи винною в скоєнні злочину суд призначає покарання (див. схему 39, с. 164). Законом передбачено різні види покарань. Нині найсуворішим покаранням, яке передбачене Кримінальним кодексом України, є **довічне позбавлення волі**. Воно передбачене за вчинення особливо тяжких злочинів. Довічне позбавлення волі не може бути застосоване до неповнолітніх, осіб у віці понад 65 років і жінок, які є вагітними під час вчинення злочину або на час постановлення вироку.

Одним із поширених видів покарання є **позбавлення волі на певний строк**. Найменший строк позбавлення волі — один рік, максимальний за найбільш тяжкі злочини — до 15 років.

У багатьох випадках суд може вважати недоцільним позбавлення волі, застосовуючи **обмеження волі** строком від одного до п'яти років. У цьому випадку засудженого не ізолюють від суспільства, але він перебуває в спеціальній установі, під постійним наглядом й обов'язково залучається до праці.

Можливе також застосування **виправних робіт** строком від шести місяців до двох років. Засуджений працює на своєму робочому

місці, але з його заробітної плати державі відраховують від 10 до 20 % заробітку.

Якщо злочинні дії були пов'язані з певною діяльністю, посадою (касір витратив доручені йому гроші, керівник використав службове становище для отримання хабара тощо), можливе додаткове покарання — **позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю** на строк від 1 до 5 років.

Застосовують також матеріальне покарання — **штраф або конфіскацію майна**. Конфіскація майна — це його безоплатне вилучення за рішенням суду. Суд може вилучити все майно або лише його частину. При цьому закон визначає той перелік майна, необхідного для існування засудженого та його сім'ї, яке не може бути конфісковане в будь-якому випадку.

Кримінальним кодексом передбачено також такий вид покарання, як **громадські роботи**. Це покарання полягає у виконанні засудженим у вільний від роботи або навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, які визначають органи місцевого самоврядування. Ці роботи призначають на строк від 60 до 240 годин, не більше ніж по 4 години на день.

Суд може позбавити злочинця **військового** або **спеціального звання, кваліфікаційного чину чи рангу** (таке покарання, крім військовослужбовців, може бути призначене, наприклад, співробітникам поліції, суддям, прокурорам, державним службовцям).

Схема 39

5. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх

- *Обговоріть і висловіть припущення, чому неповнолітні скоюють злочини.*

Неповнолітній, який скоїв злочин, також притягається до відповідальності. Передбачивши відповідальність за злочини для неповнолітніх, держава визначила певні особливості притягнення їх до відповідальності.

Першою особливістю кримінальної відповідальності неповнолітніх є те, що до них застосовуються не всі види кримінальних покарань. Зверніть увагу на *схему 39 на с. 164*. На ній виділено зеленим кольором ті покарання, які можуть бути застосовані до неповнолітніх правопорушників. При цьому строки можливих покарань для неповнолітніх правопорушників зменшено. Так, максимальний строк позбавлення волі для неповнолітніх становить 10 років (крім покарання неповнолітнього за навмисне вбивство, коли строк позбавлення волі може становити до 15 років). Максимальна тривалість громадських робіт — 120 годин, при цьому в день неповнолітній може працювати не більше 2 годин. Арешт може тривати від 15 до 45 діб, виправні роботи — від 2 місяців до 1 року. При цьому арешт, громадські та виправні роботи можуть застосовуватися щодо неповнолітніх, які досягли 16-річного віку.

Як ви вже знаєте, відповідальність, залежно від скоєного злочину, настає з 14 або 16 років. Дехто з вас може зробити висновок, що до 14, а то й до 16 років можна робити будь-що, немає підстав для хвилювання — усе одно покарання не буде. Проте такий висновок безпідставний. Якщо злочин вчинила дитина, яка не досягла віку кримінальної відповідальності, вона все одно підлягає певній відповідальності. Справу про її вчинки розглядає суд, за рішенням якого **винного, який не досягнув відповідно 14 або 16 років, може бути піддано примусовим заходам виховного характеру, зокрема направлено до спеціальної навчально-виховної установи на строк до 3 років**. До такого закладу направляють, незважаючи на незгоду батьків і самої дитини. Отже, незалежно від віку правопо-

З історії українського права

Левицький Кость (1859–1941) — український юрист, громадський і державний діяч. Очолював товариство українських правників (*Львів*). У 1918 р. очолював уряд Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) — Державний Секретаріат, потім — член уряду ЗУНР в еміграції (*Відень*). Вивчав проблеми історії держави та права, цивільного права.

рушника, законом передбачене покарання за скоєні суспільно небезпечні діяння.

До тих, хто вперше вчинив нетяжкі злочини, можуть бути застосовані умовне засудження або відстрочення виконання вироку. У цьому випадку призначене покарання відкладається на певний, визначений судом строк, протягом якого засуджений перебуває під наглядом органів внутрішніх справ. Якщо він виправдовує довіру, не порушує громадський порядок і закон, суд звільняє його від відбування покарання. В іншому випадку суд направляє винуватця для відбування призначеного покарання, тобто скасовує відстрочення.

Відповідальність за адміністративні правопорушення (проступки) настає з 16 років. Адміністративний проступок від злочину відрізняється меншим ступенем суспільної небезпеки. Справи про адміністративні правопорушення розглядають різні державні органи залежно від виду правопорушення. За скоєні правопорушення на винну особу накладається адміністративне стягнення. До неповнолітніх також можуть застосовуватися спеціальні заходи впливу, передбачені Кодексом про адміністративні правопорушення.

Особа, яка вчинила злочин, підлягає кримінальній відповідальності. Прийняти рішення про притягнення до кримінальної відповідальності може тільки суд. Кримінальним кодексом України передбачено різні види кримінальних покарань — від штрафу до довічного позбавлення волі. Кримінальна відповідальність за ряд найтяжчих злочинів настає з 14 років, а за інші — з 16 років. Законом передбачено певні особливості притягнення до відповідальності неповнолітніх осіб.

Запам'ятайте: адміністративне правопорушення (проступок), злочин, адміністративні стягнення, покарання.